

واکاوی
کنوانسیون رژیم حقوقی دریای خزر
توصیه ها و تدابیر

www.ketab.ir

دکتر محسن محمدی الموتی

سرشناسه : محمدی الموتی، محسن، ۱۳۵۸ -
 عنوان و نام پدیدآور : واکاوی کنوانسیون رژیم حقوقی دریای خزر، توصیه‌ها و تدابیر / محسن محمدی الموتی؛
 ویراستار مهدی رضازاده قزاقان.
 مشخصات نشر : قم: مصباح اندیشه، ۱۴۰۰.
 مشخصات ظاهری : ۱۶۳ص.؛ نقشه (رنگی).؛ ۲۷/۵×۱۴/۵ س.م.
 شابک : ۹۷۸-۶۲۲-۹۸۳۱۳-۹-۷ ریا ۴۰۰۰۰۰
 وضعیت فهرست نویسی : فیبا
 یادداشت : کتابنامه: ص. [۱۵۷] - ۱۶۲.
 موضوع : کنوانسیون وضعیت حقوقی دریای خزر (۲۰۱۸).
 Convention on the legal status of the Caspian Sea (۲۰۱۸)
 رده بندی کنگره : ۱۶۸۷/۵KZA [۲۱۶۰DSR]
 رده بندی دیویی : ۳۴۱/۴۵
 شماره کتابشناسی ملی : ۸۷۸۸۷۱۲
 اطلاعات رکورد کتابشناسی : فیبا

انوار تبیین

شناسنامه کتاب

واکاوی کنوانسیون رژیم حقوقی دریای خزر، توصیه‌ها و تدابیر

مؤلف: دکتر محسن محمدی الموتی / ویراستار: دکتر مهدی رضازاده قزاقان

ناشر: مصباح اندیشه / چاپ: احسان / نوبت چاپ: اول / زمستان ۱۴۰۰

ناظر چاپ: محمد جواد شکارچی / صفحه آرا: جواد واعظی

تیراژ: ۵۰۰ نسخه / قیمت: ۴۰۰۰۰ تومان

شابک: ۹۷۸-۶۲۲-۹۸۳۱۳-۹-۷

آدرس و تلفن مرکز پخش:

قم، بلوار غدیر، بعد از دانشگاه قم، مجتمع آموزش عالی شهید محلاتی

۰۹۱۲۶۵۲۸۰۲۸

فهرست مطالب

مقدمه	۹
بخش اول: آشنایی با ابعاد گوناگون دریای خزر	۱۳
پیش درآمد	۱۵
الف- ایران و تاریخچه دریای خزر	۱۶
ب- ویژگیهای جغرافیایی و اقتصادی دریای خزر	۲۴
۱. جغرافیای دریای خزر	۲۵
۲. منابع نفت و گاز دریای خزر	۲۷
۳. شیلات دریای خزر	۳۰
ج- اهمیت ژئوپلیتیک دریای خزر	۳۱
د- وضعیت حقوقی دریای خزر در حقوق بین الملل	۳۴
ح- دیدگاه کشورهای ساحلی درباره رژیم حقوقی دریای خزر	۳۷
۱- دیدگاه روسیه	۳۷
۲- دیدگاه جمهوری آذربایجان	۴۰
۳- دیدگاه جمهوری قزاقستان	۴۱
۴- دیدگاه ترکمنستان	۴۳
۵- دیدگاه جمهوری اسلامی ایران	۴۴

بخش دوم: پیشینه تحولات معطوف به تدوین کنوانسیون رژیم حقوقی

دریای خزر	۵۳
پیش درآمد	۵۵
۱- دوره همسویی و عدم اعتراضات کشورهای ساحلی در حوضه دریای خزر (۱۹۹۴-۱۹۹۱)	

۵۵	
۵۹	۲- دوره اعتراضات کشورهای ساحلی همراه با تفوق دیدگاه مشاع (۱۹۹۸-۱۹۹۴).....
۶۲	۳- دوره اعتراضات و توافق‌های کشورهای ساحلی همراه با تفوق دیدگاه تقسیم (۱۹۹۸ تا ۲۰۰۷).....
۷۹	۴- دوره تعامل و همکاری کشورهای ساحلی جهت تدوین نظام حقوقی نوین دریای خزر از سال ۲۰۰۷ تاکنون.....

بخش سوم: رویکرد و روش بهره‌برداری از دریا در کنوانسیون رژیم حقوقی

۸۳	دریای خزر.....
۸۵	پیش‌درآمد.....
۸۵	الف- متن کنوانسیون وضعیت حقوقی دریای خزر.....
۱۰۷	ب- رویکرد و روش بهره‌برداری از دریا در کنوانسیون رژیم حقوقی دریای خزر.....
۱۰۷	۱- روش مشاع.....
۱۰۹	۲- روش تقسیم.....
۱۱۴	۳- روش نسبی نظام حقوق بین‌الملل دریاها.....
۱۱۵	۴- روش تلفیقی.....

بخش چهارم: نقد و بررسی کنوانسیون رژیم حقوقی دریای خزر.....

۱۲۱	پیش‌درآمد.....
۱۲۲	الف- زوایای نقد کنوانسیون رژیم حقوقی دریای خزر.....
۱۲۲	۱- مذاکره کنندگان، نوع و شکل مذاکرات.....
۱۲۳	۲- روند طی شده جهت امضاء کنوانسیون.....
۱۲۳	۳- شرایط و زمینه‌های محیطی امضاء کنوانسیون.....
۱۲۴	۴- متن کنوانسیون رژیم حقوقی دریای خزر.....
۱۲۴	ب- نقاط مثبت کنوانسیون رژیم حقوقی دریای خزر.....
۱۲۴	۱- به رسمیت شناخته شدن خزر به عنوان "دریاچه".....
۱۲۶	۲- نقش آفرینی همه طرف‌ها در تعریف روش تعیین خطوط مبدا مستقیم.....
۱۲۷	۳- اشاره به وضعیت نامساعد شکل ساحلی در تعیین خطوط مبدا مستقیم دریای خزر.....
۱۲۷	
۱۲۸	۴- پذیرش اصول حاکم بر فعالیت طرف‌های ساحلی در دریای خزر.....

مقدمه

رژیم حقوقی دریای خزر یکی از مسائل مهم سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران و از مسائل تأثیرگذار بر امنیت ملی کشورمان است. این موضوع، پرمناقشه ترین مساله میان کشورهای ساحلی این دریا طی دهه های اخیر محسوب می شود و تا کنون به فرجام و نتیجه نهایی نرسیده است.

حاصل مذاکرات ۲۱ ساله کشورهای ساحلی حاشیه خزر در قالب چهار نشست روسای جمهور، هفت نشست وزرای خارجه و ۵۴ نشست گروه کاری، تدوین کنوانسیون وضعیت حقوقی دریای خزر موسوم به کنوانسیون آکتانو بود. با امضای این کنوانسیون ۲۴ ماده ای که در اجلاس سران پنج کشور ساحلی دریای خزر در ۱۲ آگوست ۱۹۹۱ میلادی (۲۱ مرداد ۱۳۹۷) در شهر بندری آکتانو قزاقستان برگزار شد، به نظر می رسد پس از چند دهه بسترهای سیاسی و حقوقی برای تدوین رژیم حقوقی دریای خزر فراهم شده است.

اگرچه تا این مرحله هیچ تعیین درصد یا سهمی از دریا صورت پذیرفته و دو موضوع مهم و حیاتی درباره این دریا یعنی "تعیین خط مبدا" و "تحدید حدود بستر و زیربستر" به دلیل اختلافات موجود، از دستور کار این کنوانسیون خارج و به مذاکرات آینده سپرده شده است اما باید توجه داشت که اهمیت کنوانسیون آکتانو از این جهت که کلیات و اصول اساسی رژیم حقوقی دریای خزر را در حوزه های تعیین خط مبدا، تعیین سهم بستر و زیربستر دریا، حمل و نقل و ترانزیت، تجارت و اقتصاد، مبارزه با تروریسم و جرائم سازمان یافته، تعامل و همکاری های مرزبانی و پیشگیری از درگیری های نظامی را مشخص می نماید غیر قابل انکار است و کشورهای ساحلی قرار است متعاقباً بر پایه اصول کلی مندرج در کنوانسیون آکتانو به تنظیم موافقتنامه های تخصصی به ویژه تعیین خط مبدا و سهم خود از بستر و

زیربستر دریا پردازند.

مرکز دیپلماسی عمومی و رسانه‌ای وزارت امور خارجه درباره این کنوانسیون اعلام کرد: کنوانسیون رژیم حقوقی دریای خزر مثل قانون اساسی کشورها است. یعنی سندی جامع و چارچوبی است که بر اساس آن حقوق و تعهدات کشورهای ساحلی مشخص می‌شود.

بنابراین باید توجه داشت آسیب‌ها و ضعف‌های موجود در کنوانسیون وضعیت حقوقی دریای خزر (به رغم اذعان به برخی نقاط قوت و مثبتی که در این کنوانسیون وجود دارد) قادر است تأثیرات مخاطره‌آمیز جدی بر منافع و امنیت ملی کشور در زمان حال و آینده باقی گذارد. از این رو لازم است مواجهه صحیح و واقع بینانه‌ای از سوی کارشناسان و مسئولین کشور برای رفع نقاط ضعف کنوانسیون به منظور تامین منافع و امنیت کشور در پهنه آبی خزر صورت پذیرد.

لازم به ذکر است که کنوانسیون حقوقی دریای خزر پس از امضای روسای جمهور کشورهای ساحلی به فاصله کوتاهی به تصویب مجالس کشورهای ساحلی تازه استقلال یافته حاشیه این دریا رسید. به نظر می‌رسد این تعجیل در تصویب، نشان از اشتیاق وافر کشورهای تازه استقلال یافته به اجرایی شدن هرچه سریعتر این کنوانسیون دارد. پارلمان روسیه نیز در اکتبر ۲۰۱۹ کنوانسیون وضعیت حقوقی دریای خزر را به تصویب رساند و توسط پوتین امضاء شد.

در این مدت مسئولین کشورهای حاشیه دریای خزر به ویژه قزاقستان، آذربایجان و روسیه خواستار تسریع در تصویب کنوانسیون خزر در مجلس ایران شده‌اند که در آخرین این درخواست‌ها سرگنی لاوروف وزیر خارجه روسیه در نشست مشترک با همتای قزاقستانی خود در فروردین ۱۴۰۰ و سخترانی در شورای فدراسیون روسیه در آذر همین سال، از ایران خواسته بود کنوانسیون وضعیت حقوقی خزر را به تصویب مجلس رسانده تا زمینه اجرا شدن آن فراهم گردد.